

**ÇEVİRİLMİYİ BEKLEYEN BİR BİYOGRAFİK ROMANDA CİNSİYET
EŞİTSİZLİĞİ GÖSTERGELERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ VE ÇEVİRİLERİNE
YÖNELİK PROJEKSİYONLAR**

Mesut KULELİ*

Öz

Toplumsal güç dinamikleri, sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla geliştirdikleri pratikleri eylem ve söyleme dökerek toplumu oluşturan tüm bireylere kabul ettirirler. Bu kabul, bireylere tek tek ulaşmak yerine hâlihazırda güç sahiplerinin toplumsal inşa amacıyla kurguladıkları kategoriler ve bu kategorilerin altındaki ikili karşıtlık etiketlerine dahil edilmiş gruplara kolektif olarak dayatılır. Güç sahiplerinin ikili karşıtlıklarda kendilerini doğal olan, kendi özelliklerini taşımayanları ise normdan uzaklaşmış olarak addetmesiyle garanti altına aldıkları sürdürülebilirlikleri, toplumsal yaşantıda kategorik eşitsizlikler yaratmaktadır. Toplumsal kategorilerin en görünür olanlarından olan cinsiyet, patriyarkal toplum sistemlerinde erkeklerin kadınlar üzerindeki hegemonyasını sürdürebilmek adına eşitsizliğin en üst düzeyde uygulandığı erkek-kadın etiketlerini barındırır. Bireylerin sadece biyolojik cinsiyetleri üzerinden toplumsal nitelikler empoze edildiği bu kategori, her türlü toplumsal eylem ve söylemde erkeklerin yararına kullanılırken, bundan yararlananların kadınlara yönelik oluşturduğu kalıpyargıları, kadınları belirli uzamlara ve işlevlere indirgemeyi ve kendilerini etken özneler olarak kabul ederken kadınları edilgen nesnelere olarak görme pratiklerini sözde rasyonelleştirmek için bir olgu ve kurgu haline gelmiştir. Toplumsal pratiklerin dile ve yazına yansımaları sonucunda, yazınsal metinlerde cinsiyet temelli eşitsizlik söylemleri ve bağlamları yaygın görülen anlatılardır. Yazarlar bu söylem ve bağlamları kimi zaman içinde yetiştikleri toplumun “normal”i olarak görüp istem dışı bir biçimde eserlerine dahil edebilirken kimi zaman da cinsiyet temelli eşitsizliği ifşa etmek ve toplumda bilinç uyandırmak için kurgularına bu göstergeleri istemli ve sistemli bir şekilde yerleştirirler. Feminist yazın kuramı yoluyla yapılan çözümlemelerde bu göstergeler akademik çevrelere ifşa edilirken feminist çeviri kuramı ise cinsiyet temelli eşitsizlik içeren göstergelerin ve söylemlerin

---

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi (Date Received): 06.11.2024

Kabul Tarihi (Date Accepted): 22.12.2024

DOI: 10.58306/wollt.1580517

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Bolu, Türkiye), e-posta: mesut.kuleli@ibu.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-3477-0412.

çevirisindeki kadın görünürlüğünü incelemektedir. Bu çalışmada, toplumsal gerçekçi bir yazar olan Fakir Baykurt'un Eşekli Kütüphaneci başlıklı biyografik romanındaki cinsiyet eşitsizliği söylemleri çözümlenmiştir. Günümüze kadar herhangi bir dile çevrilmemiş ancak son alt başlığında çevrilmesinin gerekli olduğu belirtilen bu romanın potansiyel bir çevirisinde bu söylemlerin von Flotow (1991) tarafından önerilen "alıkoyma" feminist çevirisi stratejisi benimsenmesiyle eşitlikçi bir hedef metin üretmek isteyen çevirmenin ne tür anlam dönüşümlerine başvuracağı örneklerle tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: *Biyografik roman, cinsiyet temelli eşitsizlik, feminist çeviri, anlam dönüşümü, Fakir Baykurt.*

ANALYSIS OF GENDER INEQUALITY SIGNS IN A BIOGRAPHICAL FICTION AWAITING TRANSLATION AND PROJECTIONS ON TRANSLATIONS OF THOSE SIGNS

Abstract

In a quest for ensuring the sustainability of their claimed power, social power dynamics develop common practices through action and discourse, shortly to be imposed on each and every member of society. Rather than reaching out to individual agents for this imposition, the power-holders construct social categories with binary opposition labels and impose their praxes of social construction on the assigned groups collectively. Those power-holders claim themselves as the "norm" in binary oppositions while exoticizing the non-holders of their own qualities in such a way to ensure the sustainability of their own power. This practice inevitably leads to categorical inequalities in social life. Among the most visible socially constructed categories, gender consists of male-female labels where inequality is applied at the highest level in order to sustain the hegemony of men over women in patriarchal social systems. Commonly exercised to assign socially constructed qualities to individuals purely on grounds of their biological sex, gender category is maintained to the benefit of males in all kinds of social action and discourse. In an attempt to rationalize their deeds in a phenomenal and fictive manner, the beneficiaries of this practice establish negative stereotypes against women, reduce their existence to certain functions in demarcated space, as well as objectify women claiming themselves as the active subjects. As a result of the general reflection of social practices on language and literature, discourses and contexts of gender-based inequality have turned out to be common narratives in literary texts. At times, the authors might unintentionally or unconsciously entwine such discourses and contexts in their literary works taking the

gender-based inequality discourse as the “normal” of the society they are raised in. On the other hand, there could be times where the authors might deliberately and systematically use the signs of gender-based inequality in their fiction in order to reveal this inequality and raise public awareness of this unfair practice. The analysis of literary texts through feminist literary theory discloses such signs of inequality to academic circles while feminist translation theory opts for women’s visibility in translation of the fictional signs with gender-based inequality implications. In this study, the biographical fiction titled Eşekli Kütüphaneci by the social realist author Fakir Baykurt is analyzed to discover the contexts with gender-based inequality. Even if the final subheading of this biographical fiction states this literary work needs to be published in some other languages as well, explicitly echoing the need for translations of this book, it has not been translated into other languages yet. Therefore, the analysis of the contexts with gender-based inequality are further discussed for potential translatorial decisions to be taken in a potential translation. The discussion on potential translatorial decisions is based on the “hijacking” feminist translation strategy as posited by von Flotow (1991) with implications on the potential meaning transformations for an egalitarian reproduction of the text.

Keywords: *Biographical fiction, gender-based inequality, feminist translation, meaning transformation, Fakir Baykurt.*

Giriş

Toplumsal yaşamın bir gereği olarak bireyler, istemli bir şekilde veya ortak kader yarası dahilinde diğer bireylerle sürekli bir etkileşim içindedir. Bu etkileşim, çeşitli boyutlarda ve alanlarda tezahür edebilmektedir. Kimi durumlarda birey(ler)in beslenme, sağlık veya barınma gibi fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak kimi durumlarda sadece toplumsal hayatın bir gereğini yerine getirmek kimi durumlarda ise sanatsal düzeyde kendini geliştirebilmek veya ifade edebilmek gibi çeşitli amaçlarla girişilen bir etkileşim, doğası gereği uzam veya zaman boyutlarından bağımsız olabilen en az iki taraf arasında gerçekleşebilmektedir. İletinin göndericisi olan taraf (kaynak) ile alıcısı olan tarafın (hedef) gerçekleştirdiği sözlü veya sözlü olmayan bir iletişim, tarafların ikisinin de ileti ve anlamlandırma sürecine dahil olmasıyla etkileşimi doğurabilmektedir. Ancak bir etkileşimdeki iletinin anlamlandırılması, tarafların duyuşsal, duygusal veya bilişsel durumlarından dış etkenlerin tesirlerine kadar çok çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. “Kaynak ve hedeften söz ederken, her iki tarafta yer alanların gereksinimlerinin, isteklerinin, algılarının, tutumlarının, inanç ve değerlerinin sahip olduğu birikim, yaşantı ve ilişkilerin, toplumsal rol ve statülerinin [...] anlamları oluşturmada ve tepki geliştirmede belirleyici işlev taşıdığı göz önüne almak zorundayız” (Güz, 2012, s. 127). Bir iletinin anlamlandırılmasında çeşitli faktörlerin rol oynadığının belirtildiği bu önermedeki “toplumsal rol ve

statü” değişkeni, bu çalışmadaki etkileşim çözümlerinde temel alınacaktır. Bir iletinin anlamlandırılmasını etkileyen faktörlerden hiçbiri diğerinden daha önemli olamazken ve genellikle birden fazla faktör bir iletinin anlamlandırılmasına aynı anda tesir edebilirken, toplumsal rol ve statülerin sözlü veya sözlü olmayan bir iletiyi oluşturan göstergelerin kaynak tarafından istemli veya istem dışı otomatik bir biliş düzeyinde tercih edilmesine de katkı yapması, bu çalışmada salt bu faktörün ele alınmasının nedeni olarak gösterilebilir.

Bir etkileşimde taraflar her zaman eşit bir konumda olmayabilmektedir. Bir tarafın daha güçlü diğer tarafın ise daha güçsüz olması, toplumsal yapının ürettiği ikili karşıtlıklardan kaynaklanabilmektedir. Ekonomik durum, eğitim durumu, ten rengi, dini inanç, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken, işgücündeki konum ve potansiyel, sağlıklı olma(ma) durumu, beden imgesi, tür (insan-hayvan-doğa) gibi çok çeşitli kategoriler, toplumsal insanın ürünleridir ve biyolojik veya genetik olguların bu kategorilerde etiketlenen bir tarafa herhangi bir biçimde üstünlük yüklediği veya atfetmediği oluşumlardır. Bu kategorilerde ikili karşıtlıklar olarak karşımıza çıkan etiketler, toplumsal yapının egemen olarak atfettiği tarafların kendi güçlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaları amacıyla *icat edilmiş* ve topluma bir norm olarak benimsetilmiştir. Bu normlar, belirtilen kategorilerde egemen olan taraflar kadar egemen ol(a)mayan taraflar tarafından da kabul edilmiştir. Böylece, bireyler arasında gerçekleşen her iletişim, bir veya birden fazla kategori dahilinde egemen olan ve daha az egemen olan veya egemen olmayan arasındaki bir etkileşimle sonuçlanmaktadır. Bu kategorik etiketlerin, etkileşime giren tarafların iletlerinde seçtikleri göstergeler, cümle yapısı, (eğer sözlü iletişimse) ses tonu, iletiyi gönderme kanalı gibi çeşitli etmenlere tesiri olabildiği gibi iletinin anlamlandırılmasına da katkıları vardır.

Bu çalışmada temel alınan “toplumsal rol ve statü” değişkeni, toplumsal inşa ürünü olan kategorilerden cinsiyet değişkeni özelinde irdelenmektedir. Erkek egemenliğine dayalı patriyarkal toplum yapısında bireyler arasındaki etkileşimlerde üretilen söylemler, bireyin biyolojik cinsiyeti temelinde ona yüklenen toplumsal kalıpyargılarla şekillenmekte ve anlamlandırılmaktadır. Cinsiyet rolleri, toplumlar arasında farklılıklar gösterebilirken neredeyse evrensel bir *düzen* haline gelmiş olan patriyarkal toplum yapısında bu roller çoğunlukla benzerlik göstermektedir. Salt biyolojik cinsiyete dayanarak bireylere atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, halihazırda egemen taraf olan erkeklere ve ezilen taraf olan kadınlara kıyafet rengi ve türü, çalışma şekli, çalışma yeri ve saatleri, topluluk içinde davranış kuralları, söylemlerinde sözcük seçimi, ses tonu, ev ile ilgili görevler, karar verebilme mekanizması, dışa vurulabilecek duygular, dış görünüş, eğitim durumu, meslek, doğumda verilebilecek isimler, ekonomik durum gibi çok sayıda farklı kalıpyargılarla sonuçlanmıştır.

1. Feminist yazın kuramından feminist çeviri kuramına

Patriyarkanın kendi egemenliğini sürdürmesi üzerine kurulu olan toplumsal *düzene*, cinsiyetler arasındaki eşitsizliği sona erdirme adına feminist hareket tarafından meydan okunması 1850’lerde başlamıştır. Günümüze dek çeşitli dalgalara ve ekollere ayrılan feminist hareketin her bir dalında eşitsizliği sona erdirmek amaçlanırken eşitsizliğin altında yattığı düşünülen nedenler ve bu nedenleri ortadan kaldırmak için yöntemler farklılık göstermiştir. İdeolojik yüklerini toplumda görünür kılan feminist hareket, zaman içinde yazınsal eserlerin çözümlenmesine ve yazın çevirisi edimine de katkılar yapmıştır. “Feminizm cinsiyet, sınıf ve ırk eşitliğini sağlamaya yönelik entelektüel bir kararlılıktır. Yazın dünyası başta olmak üzere kültürün tüm yönlerini tartışmaya açık alanlar olarak görmektedir. Feminist yazın kuramı, feminizmin siyasi ve toplumsal ideallerini benimseyerek hedeflenen değişikliklerin yöntemi olarak yazınsal kültüre odaklanmaktadır”¹ (Wallace, 2009, s. vii). Her türlü toplumsal pratiğin yazınsal eserlere yansıdığı göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyet kategorisinin yol açtığı eşitsizlik söylemleri ve bağlamlarının da yazınsal eserlerde çözümlenerek ifşa edilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bir yazınsal eserde yazar tarafından istemli veya istem dışı bir şekilde okura sunulan eşitsizlik göstergeleri, feminist yazın kuramı yoluyla ifşa edilerek toplumda bu eşitsizliğe dair bilinç uyandırılabilir. Eşitsizlik göstergelerinin istem dışı olarak yazınsal eserlere dahil edilmesi, yazarın içinde yetiştiği patriyarkal toplum *düzenini* toplumsallaşma sürecinde içselleştirmesinden veya doğal karşılamasından kaynaklanabilmektedir. 1970’lerde feminist kuramın odağı, kadınlar tarafından ve kadınlar için üretilen yazınsal eserlere dönmüştür. “[Yazın eleştirmeni olan] Fetterley’e göre, Amerikan yazını kadınlar için okunamaz niteliktedir, zira metinlerin çoğu erkeklerin kadınlara göre üstünlüklerini gösterirken bu eserlerin yazınsal izlekleri, kadın okurun kendini bir erkek olarak tanımlaması mecburiyetini getirmektedir” (Eagleton, 2007, s. 107). Feminist yazın kuramı, cinsiyet eşitsizliği içeren bu söylemlerin ve bağlamların çözümlenmesiyle bu eşitsizliğe karşı adımlar atılması için hem güç sahiplerine hem topluma rehberlik edebilmektedir. Son zamanlardaki feminist yazın eleştirmenleri, yazınsal eserlerdeki açık veya örtük cinsiyet ayrımcılığı göstergelerinin yanı sıra dillerin yapılarında eril dil kullanımından kendini gösteren patriyarkal izleri de araştırmıştır (Humm, 2002, s. 139). Öte yandan, yazarlar tarafından eserlere çoğunlukla istemli bir biçimde dahil edildiği düşünülebilecek olan cinsiyet eşitliği göstergeleri de feminist yazın kuramının ilgi alanına girmektedir. Feminist göstergelerin hâkim olduğu yazınsal eserler, istemli bir biçimde kadınlar tarafından veya kadınlar için yazılmış eserlerdir.

Sosyo-kültürel bir olgu olarak kadın yazını, kadınların kamusal alanları keşfetme sürecinde ortaya çıkmış olup, dünyayı ve toplumsal deneyimleri kadın gözüyle betimleyen yazınsal metinlerin üretilmesiyle görünür hâle gelmiştir. Kadın yazarlar yapıtlarında topluma sadece yeni konular değil,

¹ Çalışmanın Kaynakça bölümünde Türkçe dışındaki bir dilde yazılmış olan kaynaklara yapılan atıflar, aksi belirtilmedikçe bu çalışma için tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

aynı zamanda yeni davranış biçimleri de sunmuşlar ve kadınların özgür seçimler yapabilme, özgür bir yazmaya sahip olabilme haklarını savunmuşlardır. (Tuna, Kuleli ve Aliyev, 2020, s. iii).

Görüldüğü üzere, kadın yazarların toplumda cinsiyet temelli eşitsizliği sona erdirmeye yönelik uyandırmak istedikleri davranış değişikliği, yazınsal eserlerini Amerikan yazınının çoğuna hâkim olan erkek deneyimi yerine kadın gözünden üretmeleriyle gerçekleşmiştir. Cinsiyet temelli eşitsizlik göstergeleri, 1970'lerden itibaren istemli bir şekilde yazınsal eserlere dahil edilen eşitlik göstergelerine dönüşmüştür. Ancak bu girişimler, kadına yönelik ayrımcılık ve ötekileştirme göstergelerinin yazınsal eserlerden yok edilmesiyle sonuçlanamamıştır. Üretilen yazınsal eserlerdeki söylemlerde ve bağlamlarda eşitsizlik göstergeleri istemli veya istemsiz bir şekilde kullanılmaya devam ederken, cinsiyet eşitliğine dair göstergeler ise istemli ve kasıtlı bir biçimde yazın dünyasına dahil edilmiştir.

Feminist yazın kuramının iki farklı yöntemi şu şekilde özetlenebilir: Yazınsal eserlerde cinsiyet temelli eşitsizlik göstergelerini ifşa ederek önce akademik çerçevede sonra toplumsal arenada cinsiyet eşitsizliğine dair bilinç uyandırmak ve kadınların erkeklere göre öteki veya ikinci derecede öneme sahip olmaları için herhangi bir sebep olmadığını göstererek cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin yok edildiği güçlü ve bağımsız kadın modelleri yaratmak. Her iki yöntem de günümüze dek en azından akademik çevrelerde ve akademinin birincil etki alanındaki uzamlarda nispeten başarıya ulaşmıştır. Eril dil kullanımını yok etmeye yönelik çabalar ve toplumsal dil kullanımında bu çabaların karşılık bulması, bu başarıya bir örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca gerek Türkiye'deki gerek uluslararası akademik çevrelerde yazınsal feminizmler üzerine yapılan çalışmalar son on yıllarda hızlı bir şekilde hem nicelik hem nitelik olarak gelişmektedir. Feminist yazın kuramı temelinde yapılan çalışmalar, feminist çeviri pratiklerini de çözümlenmelere dahil ederek eşitsizlik ve eşitlik göstergelerinin uluslararası taşınma koşullarını ve sonuçlarını irdelemektedir. "Bir eylem, kuram ve araştırma alanı olarak feminist çeviri son yıllarda hem dünya genelinde hem de Türkiye'de adını gitgide daha sıkça duyduğumuz bir paradigma olarak karşımıza çıkar oldu" (Abdal, 2022, s. 7). Patriyarkal toplum *düzeni*, belirli kültürlerin değil dünya üzerindeki neredeyse tüm kültürlerin sürdürülebilirliğini sağlayan bir sistem olarak benimsenmiştir. Bu nedenle feminist çeviri pratikleri ve eleştirisi, erkek egemen toplum yapısının hedef kültürlerle nasıl taşındığını anlamada büyük bir öneme sahip olmuştur.

Feminist çeviri, Quebec'teki feminist yazarların 'patriyarkal dile' yönelik odağı ve eleştiriyi çevirme yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başlarında Quebecli yazarlar, doğası gereği kadın düşmanı olarak gördükleri geleneksel dile karşı çıkan, bu dili yapısöküme uğratan veya kasten görmemezlikten gelen deneysel çalışmalar üretiyorlardı. [...] Bu yazarlar, daha önce sözcüklere dökülememiş olan kadın deneyimlerini keşfetmişlerdir. (von Flotow, 1991, s. 72)

Kanadalı feminist kuramcılarının eril dil kullanımı ve yazınsal eserlerdeki eril bakış açısına karşı çıkarak feminist çeviriyi başlattıkları görülmektedir. "Feminist çeviri kuramı, patriyarkayı yapısöküme uğratacak bir dil benimser. 1970'ler ve 1980'lerde, eril dili ortadan kaldıran ve kadınları dilsel olarak

daha görünür hale getiren bir kadın dili yaratıldı” (Irshad ve Yasmin, 2022, s. 1). Böylece çeviribilimde bir araştırma konusu olan “sadakat” terimine karşı çıkan feminist çeviri kuramı, feminist çevirmenlerin kadınları daha görünür kılabilmek için kaynak metne müdahale edebilme haklarını savunur (Simon, 1996). Simon’un bu önermesinden hareketle “erek metin, kaynak metne sadakat yerine, çevirmenin öznel yorumlama edimine dayanan, bağlamsal nitelik taşıyan ve kaynak metindeki göstergeleri aşan bir metin olarak tanımlanmıştır” (Abdal, 2022, s. 43). Bu bağlamda, feminist çeviri kuramının temelde patriyarkal kültürü ve bakış açısını yok etme amacıyla olduğunu söylenebilir. Bu çalışmada, feminist çeviri kuramının çevirmene tanıdığı *hak ve özgürlükler* Türk edebiyatının tanınmış toplumcu gerçekçi yazarlarından olan Fakir Baykurt’un *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı romanındaki cinsiyet eşitsizliğini ifşa eden bağlamların çevirisi için yorumlanacaktır.

2. Fakir Baykurt ve *Eşekli Kütüphaneci*

Bu çalışmada *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı romanın feminist yazın kuramı ve feminist çeviri kuramı üzerinden çözümlenmesi, romanın “Mavi Kitap’ın Çıkması” alt başlıklı son bölümündeki “bu kitap Türkçe olarak yayımlandı. Gerçekte İngilizce, Almanca, Fransızca olarak da yayımlanmasına gereksinim var. Mustafa Bey içinden, ‘benzerlerinin çoğalmasını dilerim!’ diyor” önermesinden kaynaklanmaktadır (Baykurt, 2023, s. 147). Biyografik roman olarak kategorize edilebilecek romanda, dönemin ve olayların geçtiği yörenin toplumsal yaşantısında egemen olan cinsiyet eşitsizliğinin ifşa edildiği söylemler, yazarın son bölümdeki önermesiyle sentezlenmiş ve bu çalışma ortaya çıkmıştır.

Fakir Baykurt köyde doğan, köyde yetişen, köyde ilkokula başlayan, Köy Enstitüleri’nde eğitim almış ve köyde öğretmenlik yapmış bir köy romanı yazarıdır. “Gördüğü, yaşadığı ve tanıklık ettiği ilginç olaylar köy romanlarının ana konusudur. Sık sık yaptığı köy gezileriyle elde ettiği birikim ve tecrübelerini romanlarına başarıyla yansıtır. Köyler onun sanatının asıl kaynağıdır” (Sağlam, 2020, s. 265). Romanların yanı sıra otobiyografi, öykü, deneme, şiir, halk masalları ve gezi türlerinde de eserler üreten Fakir Baykurt, “ülkesinin ve insanların sosyal sorunlarına yazdıklarıyla çare bulmaya, yaşadığı hayatın akışını hem kendi hem yaşadığı toplum için değiştirmeye çalışan toplumcu gerçekçi bir yazardır” (Şeker, 2022, s. 29). Yazarın ideolojik bir yükü kurguladığı toplumcu gerçekçi yazın, genellikle Anadolu coğrafyası ve insanının toplumsal sorunlarını ele alır. Fakir Baykurt’un ölümünden sonra 2000 yılında yayımlanan *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı eser, toplumcu gerçekçi yazına bir örnek olarak gösterilebilirken aynı zamanda biyografik roman türü olarak görülebilir. “Biyografik romanlar; kültür, sanat, edebiyat, bilim ve siyaset gibi alanlarda öne çıkmış gerçek kişileri, kurgusal düzlemde anlatı kişisine dönüştürür. Kurguladıkları kişilere psikolojik bir derinlik kazandıran biyografik romanlar, yalın özellikleriyle bilinen gerçek kişileri, roman türünün imkânları çerçevesinde [...] okura takdim eder” (Tiken ve Sürücü, 2023, s. 165). *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı biyografik roman, Yunanistan’ın Larisa şehrinden Ürgüp’e ziyarete gelen Dimitrios adlı Yunan bir karakterin Baba Aziz lakaplı Ürgüplü

bir karakterle tanışmasıyla başlar. 1923 yılındaki Türkiye ve Yunanistan arasında azınlıkların din temelli mübadelesi için yapılan sözleşme sonrasında Dimitrios'un büyükannesi ve büyükbabası Ürgüp'ten Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır. Dimitrios, özellikle büyükannesinden çok dinlediği bu toprakları görmek ve gezmek ister. Aziz Baba lakaplı karakter, mantı yemek isteyen Dimitrios'u kendi evlerine götürünce Dimitrios, Aziz'in babası Mustafa Güzelgöz ile tanışma ve onun serüvenini dinleme fırsatı bulur. Bu noktadan sonra roman, Mustafa Güzelgöz'ün biyografisi şekline bürünür ve Mustafa Güzelgöz'ün bir eşekle etraftaki köylere kitaplar götürerek gezici kütüphaneciliği nasıl başlattığını, köylerde nasıl kütüphaneler kurduğunu, kadınlar ve çocukları kitap okumaya nasıl teşvik ettiğini, topluma ziraat kitapları okutarak çiftçilerin kendi ürünlerinden nasıl daha fazla para kazanmalarını sağladığını, emekliliğini ve yöre halkı üzerindeki olumlu etkilerini anlatır. Toplumdaki ekonomik, siyasi, sosyolojik ve kültürel sorunları ele alan roman, okurları için hayatın akışını değiştirmeye yönelik bir çaba benimsemesi ve yazarının ideolojik değerlerini anırtması bakımından toplumcu gerçekçi bir roman; yöresi için kültürel alanda öne çıkmış bir kişiyi kurgusal bir karaktere dönüştürerek okura sunması açısından biyografik bir roman olarak görülebilir.

Roman, dönemin Anadolu toplumunun çeşitli sorunlarını gözler önüne sererken, hakim olan sorunlardan birisi cinsiyet eşitsizliğine dair göstergelerle kurulmuş olan söylemlerdir. Romandaki eşitsizlik göstergelerinin, yazar tarafından istemli bir biçimde ifşa edilmek üzere kullanıldığı, ancak eşitlikçi göstergelerle istemli olarak kurulmuş söylemler göz önünde bulundurulduğunda toplumcu gerçekçi bir romanın sorunlara çareler önermesi özelliğinin karşılandığı da görülmüştür. Ayrıca yazar tarafından önerildiği şekliyle, bu biyografik romanın Batı dillerine yapılması muhtemel çevirilerinde cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği göstergelerinin yapacakları katkı veya yaratacakları engeller feminist çeviri kuramı temelinde tartışılmıştır.

3. Romandaki cinsiyet temelli eşitsizlik göstergeleri

Romanda cinsiyet temelli bağlamları oluşturan göstergeler eşitsizlik ve eşitlik göstergeleri olarak ikiye ayrılmıştır. Eşitlik göstergeleri, Mustafa Güzelgöz'ün inisiyatifiyle kadınların ve kız çocuklarının okur hale gelmesi, kadınların kooperatiflerde çalışarak kendi paralarını kazanır ve ekonomik olarak bağımsız hale gelmeleri gibi bağlamlarda karşımıza çıkmaktayken, eşitsizlik göstergelerinin toplumsal yaşamın neredeyse her evresinde karşılaşıldığı ifşa edilmiştir. Romanda saptanan cinsiyet eşitsizliği göstergeleri, “kadınlara yönelik kalıpyargılar”, “kadınların bir işleve indirgenmesi”, “kadın nesneleştirilmesi”, olmak üzere üç temel kapsamda sınıflandırılmıştır.

3.1. Romanda kadınlara yönelik kalıpyargılara dair bağlamlar

Kalıpyargılar, bir toplumsal kategorinin belirli bir etiketi altında sınıflandırılan üyelere yönelik genel beklentilerden oluşmaktadır. Bir veya birkaç üyenin olumsuz özelliklerinin, o üyelerin dahil

edildiği gruptaki tümünün bir özelliği gibi addedilmesi sonucu bu etiket altındaki tüm üyeler, ikili karşıtlık prensibiyle oluşturulmuş karşı etiketteki üyelere kıyasla doğal olmayan, *öteki* bireyler veya gruplar olarak görülür hale gelir. Toplumsal cinsiyet kategorisi söz konusu olduğunda, patriyarkal toplumlarda halihazırda egemen etiket olan erkekler, ezilen etiket olan kadınlara yönelik onların ezilmişliğini rasyonelleştirebilmek için bazı kalıpyargılar oluşturmuştur. Bu kalıpyargılar, toplumsal düzeni sağlamada çeşitli yönetim organları tarafından dahi benimsenmiş ve uygulamanın sıklığı nedeniyle toplumda norm gibi algılanmaya başlamıştır. “Örneğin birçok ülkede, boşanma sonrasında çocukların velayetinin babalara bırakılması daha az rastlanan bir durumdur. Bunun nedeni, erkeklerin ebeveynliğe kadınlardan daha az önem vermesi veya erkeklerin çocuk bakabilmek için kadınlardan daha az donanımlı veya daha az becerikli olması varsayımdır” (Ellemers, 2018, s. 279). Çocukların bakımının anne tarafından karşılanması gerekliliği patriyarkal bir varsayımdır ve bu kalıpyargı, *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı romanda çok sayıda söylemde açık olarak ifşa edilmiştir.

Dimitrios’un Ürgüp’e gelirken bindiği otobüs bağlamındaki “bir arkasındaki koltukta, iki çocuğuyla, başörtülü genç bir hanım oturuyordu” (Baykurt, 2023, s. 6) cümlesindeki iki çocuğun anneye birlikte yolculuk yapması, erkeklerin işte çalışıp para kazanan tarafken kadınların çocuk bakımını üstlenmesi kalıpyargısı nedeniyle çocukların bakımının anneye ait bir görev olarak algılanmasına bir örnek olarak gösterilebilir. Aynı doğrultuda diğer bir örnek ise “kadınlar kucağında bebeklerle koşuyor” (Baykurt, 2023, s. 13) cümlesinde bulunabilir. Mustafa Güzelgöz ile tanışan Dimitrios, Mustafa Bey’in eşekle köylere kitap götürme sahnesini düşünürken kadınları çocuklarıyla birlikte hayal etmektedir. Her ne kadar kadınların okuma hevesine dair eşitlikçi bir söylem gibi okunuyor olsa da bu söylemdeki bebeklerin kadınların kucağında olması, çocuk bakımının sadece kadınlarla ilişkilendirilmesine yönelik bir kalıpyargının ürünüdür. Dimitrios, yabancı bir toplumun üyesi olsa dahi bu söylemde bebekleri evde kalan kadınlarla bir arada imgelem dünyasında canlandırması, bu kalıpyargının farklı toplumlarda ve kültürlerde de sürdürüldüğünü, patriyarkal sistemin evrensel bir geçerliliği olduğunu düşündürmektedir. Bu kalıpyargıya diğer bir çarpıcı örnek ise “kucakta, pembeler içinde bebeler gelmiş. Birinin ağzında yalancı emzik. Çıkarıp atıyor, anası görmüyor. Yanındaki kadın alıp sokuyor” (Baykurt, 2023, s. 143) söylemi verilebilir. Dimitrios ile Aziz’in kendi kasabalarını kardeş şehir olarak kabul ettirmeleri üzerine yapılan törende hem kadınlar hem erkekler bulunmaktadır. Ancak bebek veya çocuk bakımının salt veya çoğunlukla anneler tarafından yapılabileceği kalıpyargısı nedeniyle bu törene erkek katılımcılar rahat bir biçimde icabet ederken kadınlar ise kucaklarında bebekleriyle katılıp birbirlerinin bebeklerinin sorunlarıyla da ilgilenmek zorunda hissetmektedirler. Romanın genelinde çocuk veya bebek bakımı ile ilgili tüm bağlamlar kadınların bir görevi olarak kurgulanarak patriyarkal bir kalıpyargı ifşa edilmektedir.

Son yıllarda özellikle ülkemizde atılan önemli adımlar sayesinde eğitime ulaşmada cinsiyet ayrımcılığı yok edilmeye çalışılsa da kadınlara yönelik eskiden beri var olan diğer bir toplumsal

kalıpyargı ise kızların okula gitmesinin gerekli olmadığı, hatta kötü sonuçlar doğuracağı varsayımıdır (Yavuz, Özkaral ve Yıldız, 2016, ss. 262-263). UNICEF'e göre Dünya genelinde lise ve sonrası eğitimde cinsiyet eşitsizliğini giderebilen ülkelerin oranı sadece %24'tür ve ülkeler arasında bunun nedenleri farklılık gösterse de kızların eğitime devam edememesinin temel nedenleri fakirlik, erken yaşta evlilik ve cinsiyet temelli şiddettir. Bunun yanı sıra, maddi imkansızlık yaşayan aileler eğitime yatırım yapacaklarsa erkek çocukları tercih etmektedirler (UNICEF, t.y., para. 6-7). Türkiye'de yürütülen bir nitel çalışma sonucunda, kadınların "yarım kalmış hayallerin ve eğitim hayatının sebepleri arasında ailenin bakış açısı, arkadaş ortamı, maddi sıkıntılar ve imkânsızlıklar yer almaktadır" (Yavuz, Özkaral ve Yıldız, 2016, s. 270). Çalışmada elde edilen bulgular arasında, ailenin bakış açısı faktöründe "kızlar okumaz" şeklinde bir kalıpyargının bulunduğu ifade edilmiştir. *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı romanda da bu kalıpyargıya dair ifşa niteliğinde söylemler mevcuttur. Mustafa Güzelgöz'ün kızları kitap okumaya ve eğitim almaya teşvik ettiği " 'Mustafa Amca, kızlar da kitap okuyabilir mi? Kızlar da büyük insan olabilir mi?' 'Hem de çok iyi okuyabilir; çok iyi büyük insan olabilir' " (Baykurt, 2023, s. 37) söyleminde, küçük kız çocuklarının "kızlar da kitap okuyabilir mi?" ve "kızlar da büyük insan olabilir mi?" soruları gerçekte toplumsallaşma sürecinde çocuklara kızların okumaması gerektiği öğretisi ve bunun norm gibi algılanan bir kalıpyargıya dönüşmüş olması ifşa edilmektedir. Kız çocuklarının okumaması gerektiğine dair kalıpyargı, "özellikle kızları okutmaktan kaçınıyorlar. Kızların okuması günah gibi bir anlayış büyüyor. Oğlan okursa kadı, kız okursa cadı olur diye bir sözü ataların sözü gibi söyleyip kuşaktan kuşağa yayıyorlar" (Baykurt, 2023, s. 39) cümlelerinde de geçmektedir. Bu söylemde kızların eğitim almasının, gereksizlikten de öte kötü sonuçlar doğuracağına dair bir kalıpyargı gözler önüne serilmektedir. Böylece eğitim alamayan kadının toplumdaki ikincil öneme sahip olma, her toplumsal ve ekonomik ortamda erkekten sonra gelme pratiği patriyarka tarafından devam ettirilecektir.

Toplumda cinsiyet eşitsizliğine dair diğer bir kalıpyargı ise cinsiyetlerin duygu durumları ve duygularını dışa vurumları ile ilgilidir. "Kadınlar ve erkekler benzer duygusal deneyimlere sahiptirler. Ancak duygularını dışa vurma biçimleri farklıdır. Erkekler tüm olumsuz duygularını kızgınlık, kadınlar ise üzüntü olarak gösterirler" (Plant ve ark., 2000; aktaran Ellemers, 2018, s. 286). Bu duygusal dışa vurma biçimleri, gerek ailede gerek toplumda çocuklara cinsiyet temelli edimler olarak öğretilir. Erkek çocuklarına söylenen "erkekler ağlamaz" veya "sen erkek adamsın, kız gibi ağlama" gibi cümleler, ağlamanın sadece kadınlara özgü ve zayıflık göstergesi olduğuna dair açık ve örtük anlamlar içerir. Romanda Mustafa Güzelgöz'ün ürettiği "anama ağlayıp sızladım, kendime bir saz aldırırım. [...] babam evde saz olduğunu görmüş. Anama bağırıp çağırdı. Buyurdu ona: 'Çabbuk yak bunu!' Anam yaktı zorunlu" (Baykurt, 2023, s. 39) söylemi, erkeğin duygularını kızgınlık olarak dışa vurduğuna dair bir örnek olarak gösterilebilir. Bu söylemde dikkat çeken diğer bir kalıpyargı ise kadınların daha şefkatli olduğu varsayımıdır. Erkeklerin her zaman güçlü ve kontrol sahibi olarak resmedildiği bir patriyarkal yapı, kadınları daha güçsüz ve kırılğan gösterebilmek için şefkat duygusunu kadınlara atfetmiştir. Genç

yaşta saz çalmak isteyen Mustafa Güzelgöz, bu yoğun isteğini toplumsal öğretilerde daha soğuk olması beklenen babası yerine çocuğuyla daha fazla ilgili ve çocuğuna daha şefkatli olması beklenen annesine söyleyerek bu büyük amacına ulaşabilmiştir. Aynı zamanda erkeğin soğuk ve buyurgan olma beklentisi, kadının itaatkar olma beklentisiyle sentezlenerek söylemde erkek ve kadın duygularına dair kalıpyargılar örneklenmiştir. Kadınların duyguları ve bunların etrafında şekillenmesi beklenen kişiliklerine dair diğer bir örnek “Fakat kadınlar gelemiyor. Bunun nedeninin çekingenlik, güvensizlik olduğunu sanıyorum” (Baykurt, 2023, s. 66) söyleminde bulunabilir. Bu söylemdeki “güvensizlik” göstergesi, etraftan gelecek tehlikelere karşı güvende olmama durumundan ziyade öncesindeki “çekingenlik” göstergesi ile birlikte düşünüldüğünde “özgüven eksikliği” anlamında kullanılmış olmalıdır. Kadınların köydeki kütüphaneye gelmemesinin nedenleri arasında çekingenlik ve güvensizlik olabileceğinin öne sürülmesi, toplumsal kadın figürü beklentileriyle açıklanabilir. Her durumu kontrol altında tutabilmesi beklenen güçlü erkek figürüne karşın toplumun daha kırılabilir ve çekingen olmasını beklediği kadın figürü, kitap okuyabilmek için dahi toplumsal beklentileri yıkmamak adına kendilerini gönüllü olarak kalıpyargılara teslim etmektedir.

3.2. Kadınların belirli bir işleve indirgenmesine yönelik söylemler

Patriyarkal toplum, kadınların herhangi bir başarısının toplumda beklenmeyen ve hayrete düşürecek derecede nadir olduğunu empoze ederek kendi *düzenini* ve hegemonyasını sürdürecektir aksiyonlar alır. Bu aksiyonlardan biri, kadınların ailevi ve toplumsal hayatta belirli bir uzam içerisinde belli başlı görevleri yerine getirmekten başka sorumlulukları olmadığını kabul ettirmektir. Patriyarka, erkekleri ev dışında işlerde çalışarak eve para ve ekmek getiren, dolayısıyla önce evin sonra toplumun güç sahipleri olarak görünürken kadınları ise uzam olarak evle kısıtlayarak bir evdeki temizlik, yemek, evi güzelleştirme, çamaşır, bulaşık, dikiş gibi işlerin sorumluluğunu salt kadınlara verir. Bu sınırlandırıcı aksiyonun yanı sıra, kadınlara ev dışı bir sorumluluk yüklemeyerek ve onları bir işte çalışma zorunluluğundan *muaf tutarak* ekonomik özgürlüğe ulaşmalarını veya üretim modellerine katkı yapmalarını engeller. Günümüzde kadınların işgücüne katılım oranı özellikle kentlerde hızla yükselmektedir. OECD'nin 2021 veritabanı incelendiğinde, Türkiye’de işgücüne katılan erkek ve kadınların oranları arasında %30’dan daha yüksek bir oranda erkekler lehine fark bulunmaktadır. Ayrıca aynı rapora göre, Türkiye’de üst yönetici pozisyonlarının %16’sı kadınlar tarafından yürütülmektedir. Diğer bir çarpıcı veri ise üniversite mezunu erkeklerin %83’ü işgücüne katılırken bu oran kadınlarda %62,2’dir (OECD, 2022). Ayrıca TÜİK verilerinden hareketle evli kadınların işgücüne katılım oranlarının (2020 yılında %30.7) bekar (hiç evlenmemiş) veya boşanan kadınlara kıyasla daha düşük olduğu rapor edilmiştir ve kadınların işgücüne katılımını engelleyen temel nedenlerden birinin toplumun kadına bakış açısı, diğer bir deyişle cinsiyet algısı olduğu öne sürülmüştür (Gençtürk, 2022, s. 374). “Geleneksel olarak, işler ve sorumluluklar ailede cinsiyet gözetilerek paylaşılmaktadır. Geleneksel aile çerçevesinde erkekler tamir, bahçe bakımı gibi işleri yaparlarken, kadınlar kendilerine verilen yemek

pişirme, bulaşık yıkama ve ev temizliği gibi işleri yapmaktadırlar” (Şafak, Çopur ve Özkan, 2006; aktaran Günay ve Bener, 2011, s. 159). *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı romanda da kadınların uzam olarak evle sınırlandırıldıklarına ve salt olarak ev işleri yapma işlevine indirgendiklerine dair açık söylemler bulunmaktadır. Örneğin Mustafa Güzelgöz’ün kadınları kütüphaneye davet etmesine rağmen kadınların hiç gelmemesinin nedenini araştırdığı bağlamlardan birindeki “efendi, kendin biliyor musun? Kadınların evde işi gücü var! Aş keş. Dikiş yamalık. Çocukların bakımı. Mal maşat. Kadınların evdeki işi gücü tükenir mi?” (Baykurt, 2023, s. 66) söylemi, kadınların patriyarka tarafından uzamsal olarak evle sınırlandırıldığını ve patriyarkanın kadınları indirgendiği işlevlerin onların tüm zamanını alması gerektiğini göstermektedir.

Kadınlara geleneksel olarak atfedilen işlevlerin uzun yıllar sonrasında bile aynı kaldığı; patriyarkanın kadınları bir işleve indirgeme aksiyonunun, mevcut *düzenin* sürekliliğini garanti altına aldığı romandaki “Anneannem Ekaterini, Lasrisa’ya geldiğinde yirmi üç yaşındaydı. Başköy’de Türk komşu kadınlarıyla birleşip nasıl mantı kestiklerini anlatırdı” (Baykurt, 2023, s. 21) söyleminde açık göstergelerle okura sunulmuştur. Dimitriou’sın anneannesi, hikaye zamanından 50 yılı aşkın bir süre önce mübadeleyle Yunanistan’a taşınmıştır. 50 yılı aşkın bir süre önce yemek yapmak sadece kadınların bir sorumluluğu olarak görülürken, hikaye zamanındaki bunca zaman sonra yemek yapmak halen salt kadınların sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu örnek, patriyarkanın kendi düzenini sürdürme sisteminde kadınları bir işleve indirgemenin önemini göstermektedir.

Romanda, yemek yapma işlevinin yanı sıra kadınların indirgendiği diğer işlevler de ifşa edilmektedir. Mustafa Güzelgöz’ün kadınları da kütüphaneye çekip okumalarını sağlama amaçlı inisiyatifini gösteren “ ‘Bakın!’ dedi kadınlara. ‘Buraya dikiş makinesi alacağım. Halı tezgahı kuracağım. [...] Gelin işlerinizi burda yapın. Yeter ki kitaplığa ayağınız alışsın’ ” (Baykurt, 2023, s. 67) söylemi, erkeklerin yararlandığı dışarıya çıkma ve okuyabilme fırsatından kadınların da yararlanmasını sağlayabilecek bir girişim olarak okunabilse de bu söylemde toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği görülebilmektedir. Roman boyunca Mustafa Güzelgöz’ün, kadınları toplumda ekonomik katkı yapabilen üretken bireyler olmaya teşvik ettiği bağlamların periferik kurguları toplumda yerleşik bir hal almış olan cinsiyet rollerini tekrar gözler önüne sermektedir. Bu söylemde geçen “dikiş makinesi” ve “halı tezgahı” gibi göstergeler kadınların sınırlandırıldıkları ev uzamında kendilerine öğretilmiş olan domestik görevlerindedir. Bir bakıma, kadınları ev uzamından dışarı çıkarabilmenin yolu onların evle sınırlı işlevlerini gidecekleri yerde de yapabilmelerine olanak sağlamaktır. Bu durum, kadınların özgürleşmesine ve cinsiyet temelli eşitliğe kavuşmalarına yönelik tüm çabalara rağmen indirgendikleri işlevlerin gerçekte kadınlar tarafından bir kimlik belirleyicisi gibi otomatik olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Romanda kadınların sınırlandırıldığı uzama dair kültürlerarası bir bağlam da tespit edilmiştir. Romandaki “[...] Selanik’te [...] cadde üstü kahvelerde oturan erkekler, evlerin penceresini, balkonunu

çiçeğe boğmuş, hem de her yeri ak kireçle badana etmiş kadınlar [...]” (Baykurt, 2023, s. 26) söylemi de patriyarkanın pekçok toplumun ortak *düzeni* olduğuna dair önemli göstergelerdendir. Ev dışı uzamların erkeklere ait olabileceği, kadınların ise ancak evde kalabileceğine yönelik bu söylemde, erkekler bir Yunan şehrinde “cadde üstü kahvelerde” oturabiliyorken kadınlar ise evlerini güzelleştirme ile meşgul olarak biyografik kurguya dahil edilmiştir. Böylece romanda açık göstergelerle toplumun kadınlara ev uzamını uygun gördüğü, bu uzamdaki işlevlerin de kadınların temel görevi olarak görüldüğü, kadınların mesleki veya akademik başarılarından ziyade bu indirgendikleri işlevlerle başarılı veya başarısız sayılacakları okura yansıtılmıştır.

3.3. Kadınların nesneleştirilmesine dair söylemler

Bir söylemde veya eylemde özne ve nesnenin çözümlenmesi, tarafların arasındaki güç ilişkilerini bulabilmek için önem arz edebilmektedir. Nesne, bir söyleşimdeki konuşan ve dinleyen rolleri sürekli olarak değişen etken taraflar arasındaki edilgen konu olarak görülebilir. Bir eylemde ise, güç sahibi eyleyen kendini etken bir özne olarak konumlandırırken eyleminin odağını edilgen bir nesne olarak görür. Cinsiyet eşitsizliğinin dışı vurumu ve kadınlar tarafından dahi istemli kabulü için patriyarka, erkekleri özne, kadınları edilgen nesnelere olarak konumlandırmıştır. Bu konumlandırma, erkeğin kadın adına kararlar verebilmesi, kadın üzerinde her türlü hakka sahip olması ve kadının da edilgen kabullenici olarak gösterilmesi gibi olgularla sonuçlanmaktadır. Bu patriyarkal pratik, dil kullanımına da yansımaktadır. Toplumsallaşma süreciyle beraber edinilen dil ve dil kullanımı yasaları, eleştirel bir bakış açısı olmadıkça doğal bir bütün gibi görülebilmektedir. Ancak özellikle Batı dillerinde dikkat çekici olmak üzere çoğu dil, kadının nesneleştirilmesi pratiklerine yönelik çok sayıda dilsel göstergeler içerir. Çözümlenen roman da hemen hemen her yazınsal eser gibi toplumsal pratiklerin toplumsal dil kullanımıyla anlatıldığı bir metin olması nedeniyle kadının nesneleştirilmesine dair açık göstergeler barındırmaktadır.

Kadının nesneleştirilmesine bir örnek olarak, herhangi bir duygusal ilişkide erkeğin kadın üzerindeki sahipleniciliği gösterilebilir. “Kadınların başkaları tarafından nesneleştirilmesinin altında, fiziksel görünüşlerine ve cinsellik özelliklerine yapılan vurgu yatmaktadır” (Heflick ve Goldenberg, 2014, s. 225). Romanda, yörenin ünlü bir sanatçısı olan Refik Başaran’dan bahsedilirken üretilmiş olan “çok da hovardaydı! [...] Sekiz on kadar kadınla düşüp kalktı. Kazandığı paraları kadınlarla yedi” (Baykurt, 2023, s. 14) söyleminde görüldüğü üzere, bir erkeğin birden fazla kadınla aynı anda duygusal bir ilişki içinde olması, erkeğin karar verdiği zamanda buluşulabilmesini ve her bir kadının sadece kabullenici konumunda olduğunu düşündürmektedir. Duygusal bir ilişkide erkeğin yönlendirici ve etken taraf olarak görülmesine yönelik “kadınla düşüp kalktı” ifadesi de tartışılmaya değerdir. Bu ifadede, işteş bir eylem olması beklenen pejoratif fiil, sadece erkeğin etken olduğu, kadının ise bu eylemden etkilenen nesne olarak kaldığı tek taraflı bir yüklem olarak kurgulanmıştır. Aynı zamanda, ekonomik

özgürlüğe sahip olan erkeğin kazandığı parayı kadınlar için harcaması, kazandığı ve harcadığı para gibi kadının da nesne olma durumunu göstermektedir.

Kadınların nesneleştirilmesi genellikle kadınların fiziksel özelliklerine yapılan bir vurgu ile pratiğe dökülüyor olsa da bu çalışmada, romandaki dil kullanımının ortaya çıkardığı nesneleştirilme üzerine de yoğunlaşmaktadır. Patriyarkal pratiklerin kadınları nesneleştirmesinin dile yansımalarına dair verilebilecek örneklerden biri de evlilik olgusudur. Geleneksel evlilik olgusu, kadının *baba* evini terk etmesini ve erkeğin evine taşınmasını, erkeğin soyadını almasını, erkeğe yemekler yapabiliyor olmasını gerektirirken erkeğin ise alıcı taraf olmasını, kadını koruyup kollayarak ona iyi bir eş olmasını gerektirmektedir. Her ne kadar günümüzde bu beklenti ve pratiklerin ortaya çıkardığı eşitsizlik azalmakta olsa da kültürel bir olgu halen erkeği ve ailesini alıcı olarak, kızı ve ailesini ise verici olarak resmetmeye devam etmektedir. Bu kültürel olgu hiç şüphesiz “kız isteme” ritüelidir. Erkek ve ailesi, *almak istedikleri* bir “nesne” için kızın ailesine ziyarete giderler ve kızı ebeveynlerinden *isterler*. Patriyarkal pratikler, kızın *isteneceği* kişi olarak babayı işaret eder. Ailenin karar vericisi olarak baba, ailesi ve kızı adına konuşarak kızı *verip vermeme* kararını açıklar. Bu pratikte kadın, öncelikle erkeğin ailesi tarafından *istenmesi*, hemen ardından da evlenmesine izin verilip verilmeyeceği kararının genellikle babası tarafından alınması nedeniyle edilgen ve kabullenici bir nesne pozisyonunda konumlandırılır. Burada eğik yazı olarak verilen “kız istemek”, “kız vermek”, “kız almak” gibi söylemler de bu patriyarkal eylemin dile yansımalarına örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Romandaki “karşıdan karşıya birbirimizi seviyorduk. İstettik ana babasından; ama vermediler” (Baykurt, 2023, s. 25) söylemi, kültürel olarak yerleşmiş bir ritüel olan kız isteme, kız verme veya kız vermeme eyleminin romanda kullanılan dile yansıdığını göstermektedir. “Ana babasının gözü gerçekten yukarılarda. Kızlarını bir memura vereceklermiş; ama küçük bir memura değil, müdüre, müfettişe” (Baykurt, 2023, s. 28) bağlamı da benzer patriyarkal eylemleri ve söylemleri gözler önüne sererken aynı zamanda nesneleştirilmiş kadının kime *verileceği* kararında dahi edilgen ve kabullenici olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

4. Eşitsizlik göstergelerinin çevirilerine dair önermeler

Yazarın öngördüğü üzere bu romanın Batı dillerine yapılacak çevirilerinde ise buradaki cinsiyet temelli kalıpyargılara dayalı patriyarkal sistem söylemleri, çevirmenin çeviri öncesi kararları çerçevesinde hedef kültürde yeniden üretilerek cinsiyet eşitsizliğine yönelik ikincil bir ifşa düzeneği kurgulanabileceği gibi kaynak metne müdahalelerle daha eşitlikçi bir hedef metin de oluşturulabilir. “Bir feminist praksis olarak çeviri, herkes için adalet ve eşitlik amacıyla sınırlar ötesi söyleşim, direnç, dayanışma ve aktivizm modeli ve aracı olarak kabul edilir” (Castro ve Ergun, 2017, s. 1). Kaynak metinde çözümlendiği üzere, çocuk ve bebek bakımının kadınların görevi olması gerektiği, kızların okula devam etmesinin olumsuz sonuçlar doğuracağı ve kadınların erkeklere göre daha kırılğan,

duygusal ve duygularını kolayca dışa vuran etiket olduğu kalıpyargılarının; kadınların uzam olarak evle sınırlandırılarak sadece evdeki yemek, temizlik ve dikiş işlerini yapmaya yönelik bir işleve indirgenmesinin; kadınlara yönelik kararların erkekler tarafından verilmesi ve erkekler tarafından cinsel bir obje olarak nesneleştirilmelerinin Anglofon veya Frankofon okura taşınma esnasında anlamlarının korunması durumunda cinsiyet eşitsizliğinin farklı kültürlerde yeniden üretilmesi ile sonuçlanacaktır, ancak bu yeniden üretim aynı zamanda kaynak metin yazarının hedeflediği metin işlevini yerine getirmiş olacaktır. Öte yandan, söylemlerdeki cinsiyet eşitsizliğini minimize ederek hedef okura taşıyacak ve çevirinin toplumları dönüştürme potansiyelini kullanacak olan çevirmen, romanın anlam evrenini etkileyecek kararlar vererek eşitlikçi söylemler oluşturma yolunda çeşitli seçeneklerle karşı karşıya kalacaktır. Aslında çevirmen, toplumları dönüştürebilmek için öncelikle kaynak metindeki anlamı dönüştürmek zorunda kalacaktır. Çeviride anlam dönüşümleri, Öztürk Kasar (2009, 2015, 2021)² tarafından öne sürülen Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği'nde çevirmenler, çeviri editörleri ve çeviribilim araştırmacıları için sınıflandırılmış ve açıklanmıştır. Burada çözümlenen ve cinsiyet kalıpyargıları, kadınların bir işleve indirgenmesi, kadınlara yönelik nesneleştirme pratikleri içeren söylemler, Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği'ndeki “anlamın bulanıklaştırılması”, “anlamın eksik yorumlanması”, “anlamın çarpıtılması” ve “göstergenin yok edilmesi” eğilimleriyle anlam dönüşümüne uğratarak patriyarkanın norm haline getirdiği cinsiyet eşitsizliği bu yazınsal eserin çevirisinde yeniden üretilmeksizin önce anlamda sonra ise toplumda dönüşüm yaratabilir.

Anlamın bulanıklaştırılması, “[ö]zgün metinde açık seçik ortada olan bir anlamı belirsiz hale getirme uygulamasıdır. Bu işlemin sonucunda bulanık bir çeviride bulanık bir anlam ortaya çıkar” şeklinde tanımlanmaktadır (Öztürk Kasar, 2021, s. 29). İkinci derecede anlam evrilmesi³ olarak öne sürülen anlamın bulanıklaştırılması, “anlamlamanın değişimi” düzeyinde bir anlam evrilmesine neden olmaktadır. Kadınlara yönelik kalıpyargılar dahilinde ele alınan söylemlerde çocukların veya bebeklerin annelerle birlikte olmasına yönelik bağlamlar, “anne” veya “kadın” göstergeleri yerine “aileler”, “ebeveynler” veya “aile büyükleri” göstergeleriyle erkek kültüre taşınırsa kaynak metinde açık seçik verilmiş olan kadına yönelik kalıpyargılar, daha genel anlam veren ve çocuklarla kimin ilgilendiğini belirsiz veya bulanık hale getiren bir anlamlama değişimine neden olabilecektir. Bu potansiyel dönüşüm, kadın-erkek eşitliği yönünde bir anlam ortaya çıkarmayacak olsa da cinsiyet eşitsizliği içeren bir kalıpyargının yeniden üretilmemesini sağlayacaktır.

---

² Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği ilk defa 2009 yılında Öztürk Kasar tarafından sekiz anlam evirici eğilim olarak önerilmiş, 2015 yılında Öztürk Kasar ve Tuna'nın ortak makalesinde Öztürk Kasar tarafından bir anlam evirici eğilimin daha eklenmesiyle dokuz eğilim olarak güncellenmiş, 2021 yılında ise her bir anlam evirici eğilim için anlam evrilmesi düzeyleri, dereceleri ve anlamı evrilmiş çeviri türü eklenerek son hali verilmiştir.

³ “Bu eğilimler anlamın aşırı yorumlanmasından başlayıp her kadmede anlama daha ciddi bir müdahale getirerek anlamın yok edilmesine kadar varırlar” (Öztürk Kasar, 2021, s. 27). Buna göre, 1'den 9'a doğru anlam evrilmesi derecesi arttıkça anlam daha ciddi biçimde dönüşüme uğramış olur.

Diğer bir anlam evirici eğilim olan anlamın eksik yorumlanması “göstergelerin yeterince sorgulanmamasına ve özgün metinde verilen bilgileri azaltılmasına neden olur. Sonuç olarak, eksik bir çeviri üretilmiştir ve yetersiz bir anlam sunulur” (Öztürk Kasar, 2021, s. 30). Üçüncü derecedeki bir anlam evrilmesi olan bu eğilim de anlamın bulanıklaştırılmasında olduğu gibi “anamlamanın değişimi” düzeyinde bir anlam evrilmesi ortaya çıkarır. Kaynak metinde, Refik Başaran’ın çok sayıda sevgilisi olduğu ve “düşüp kalkma” yüklemiyle bu kadınların nesneleştirildiği söylemdeki pejoratif fiil, daha nötr bir yüklemle hedef kültüre taşındığında kadının nesneleştirilmesi yok olmayacak ancak nesneleştirilme şiddetinin azaltılmasına imkan sağlayacaktır. Aynı zamanda “hovarda” göstergesi, erkek için olduğu kadar bu erkeğin nesnesi olan kadınlar için de şiddeti yüksek olan bir cinsiyet eşitsizliği çağrışımına neden olmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğini ifşa etmekten ziyade daha eşitlikçi bir hedef metin üretmeyi amaçlayan müdahil bir çevirmen, hedef okura da buradaki anlamı eksik yorumlatan bir gösterge yeğleyebilir.

Anlamın bulanıklaştırılması ve anlamın eksik yorumlanması eğilimleri, cinsiyet eşitsizliğini yok edebilen değil, en aza indiren veya bulanık hale getiren söylemler üretilmesini sağlayacaktır. Öztürk Kasar (2021), bu iki eğilimi dizgesellikteki anlamlama alanlarından “anlam” alanına dahil etmiştir. “Anlam sahasına koşut olarak gerçekleşen anlamlamanın değişimi düzeyinde, özgün anlam birimine oranla kimi değişiklikler” ortaya çıkar ancak hedef okur için kaynak metindeki anlam halen sürmektedir (Öztürk Kasar, 2021, s. 28). Cinsiyet eşitsizliği söylemlerinde daha radikal müdahaleler yaparak eşitsizlik göstergelerini kaynak metindeki anlam sahasının dışına çıkarmak isteyen çevirmen için, bu dizgesellikteki “anlamın çarpıtılması” ve “göstergenin yok edilmesi” gibi eğilimler devreye girebilir. Anlamın çarpıtılması “özgün metne oranla karşıt bir anlam oluşturur, biraz daha açık söylersek, hem bir anlamın olumsuzlanması hem de ters açıdan bakıp değillenmesi biçiminde bir çeviri üretimi söz konusudur” (Öztürk Kasar, 2021, s. 33). Altıncı derecede anlam evrilmesine neden olarak özgün metindeki anlama karşıt bir anlam üretimiyle sonuçlanan bu eğilim, “anamlamanın dönüşümü” düzeyinde bir “karşıt çeviri” türü ortaya çıkarır. Bir yazınsal eserde çevirmenden beklenmeyen bu eğilim, erkek-kadın eşitsizliği söylemlerinin yeniden üretilmemesinin arzulandığı durumlarda çevirmen için bir yol gösterici olabilir. Çocuk bakımının kadınlara ait bir görev olduğuna yönelik kalıpyargıları içeren kimi söylemlerin çevirisinde çocukların babalarla beraber olmalarına yönelik kasıtlı bir çevirmen müdahalesi, bu görevin hem anne hem baba tarafından yürütüldüğüne yönelik bir anlamlama ile sonuçlanacaktır. Biyografi romanının mantık dışı gözükmemesi için her söylem yerine kimi söylemlerde bu karşıt anlamın üretilmesi, cinsiyet eşitsizliğindeki kalıpyargıyı yeniden üretmemenin yanı sıra bu kalıpyargıyı kırmaya da yardımcı olabilecektir. Ayrıca kadınları bir işleve indirgeyen salt ev işlerinin kimi söylemlerde erkeklerle birlikte yapılıyor gibi kurgulanması, sokaklarda kafelerde erkeklerin olduğu söylemde kadınlı erkekli bu kafelerde oturuluyor olmasına yönelik müdahale de kadının patriyarka tarafından sınırlandırıldığı uzamı “değilleyerek” karşıt bir anlam üretebilecektir.

Göstergenin yok edilmesi eğilimi ise dokuzuncu derecede bir anlam evrilmesine neden olarak “anlamlamanın yitimi” düzeyinde bir “çevrilmemişlik” durumuyla sonuçlanacaktır. Göstergenin yok edilmesinde “hiçbir izin kalmadığı sıfır derecesine ulaşmış oluyoruz. Anlam çevrilmemiş ve anlam taşıyan gösterge silinmiştir; böylece, metnin anlam evrenine ciddi bir darbe indirilmiştir. [...] çalışmalarda, yalnızca ayırıcı anlam taşıyan sözlükbirimlerin değil, tümüyle bir tümcenin, bir paragrafın, hatta birkaç paragrafın çeviride silinebildiğini gördük” (Öztürk Kasar, 2021, s. 35). Öztürk Kasar bu eğilimin “metnin anlam evrenine ciddi bir darbe indirdiğini” öne sürer. Feminist çeviri pratiğinde de cinsiyet eşitsizliğine yönelik söylemlere büyük çaplı bir müdahale hedeflenebilmektedir. Kadının nesneleştirildiği ve edilgen kabullenici olarak konumlandırıldığı cümleler veya paragraflar, bu eğilim ile hedef metinde yok edilebilecektir.

Bu önermeler, feminist çeviri paradigmasının ortaya çıkışıyla da uyumludur. “Çevirmenin, kaynak veya erek dil, kültür ve edebiyat dizgesini aşan dilsel-kültürel-edebi sorunlarla karşılaştığında, sorunun cevabını bulmak için kendi öznelliğine (siyasal görüş, cinsel yönelim, anlık duygu durumu, kaynak ve erek kültürle kurulan kişisel ilişkiler, vb.) dönmesi doğaldır” (Abdal, 2022, s. 47). Buna göre, çevirmenlerin sansür veya diğer istemli ya da istem dışı eğilimleriyle ortaya çıkan anlam dönüşümü, feminist çeviri kuramının ideolojik önermelerinin dahilinde bir otosansürle cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmemesini sağlayacaktır. “Kadını dilde görünür kılma amacı, çevirmen veya yazarın öznelliğinden türemiş olan farklı stratejilerin kullanımını gerektirebilecektir” (Massardier-Kenney, 1997, s. 57). Biçem ve sözcük tercihine yönelik görünür müdahalelerle feminist çevirmen, çevirinin salt bir hedef metin odaklı yaratıcı bir eser olmadığına aynı zamanda toplumları ve kültürleri de yansıtan bir edim olduğuna inanır (Simon, 1996). Kaynak metne safakattan ziyade hedef metnin cinsiyet eşitliğine hizmet edebileceği çeviri üretimi gibi önermelerin ele alındığı feminist çeviri çalışmalarında, von Flotow tarafından 1991 yılında önerilen feminist çeviri stratejilerinden “alıkoyma stratejisi kasıtlı olarak hedef metni dişilleştirmek anlamı taşıdığından tümüyle feminist bir çeviri stratejisi olarak görülmektedir” (Çelik, 2022, s. 858). Alıkoyma stratejisini “Lise Gauvin’in *Lettres d'une autre* başlıklı eserinin çevirmeni Susanne de Lotbinière-Harwood’a çeviride metne yaptığı aşırı müdahaleden dolayı eleştiri getiren Montrealli bir gazeteciden, feminist çeviri eleştirmeninden aldığı” belirten von Flotow (1991, s. 78), Homel’den şu alıntıyı yapar:

Çevirmen bazı durumlarda o kadar müdahaleci ki yaptığı tek şey yazarın eserini alıkoymak. Girişte, kendini görünür kılmak istediğini söylemiştir [...] bu amaca yönelik olarak da Gauvin’in gerçekte ne demek istediğini açıklama veya sayfadaki İngilizce yazılanlara Fransızca karşılıklar önerme suretiyle yazarın eserine sık sık müdahale etmiştir (Homel, 1990; aktaran vol Flotow, 1991, s. 78).

Kendini görünür kılma çabası dahilinde feminist çevirmenin yaptığı müdahaleler kadının görünürlüğünü artırmak veya eşitsizlik göstergelerini anlam dönüşümüne uğratmak şeklinde olduğunda von Flotow’un (1991) “alıkoyma” terimiyle önderdiği feminist çeviri stratejisi kullanılmış olur. Burada

Öztürk Kasar'ın "Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği"ndeki anlam evirici eğilimlerden yararlanarak romandaki cinsiyet eşitsizliği göstergelerinin eşitlikçi bir bağlama oturtularak çevrilmesi önermesi, von Flotow'un "alıkoyma" stratejisi dahilindedir. Gerçekte bu hedefe yönelik eleştiriler de yüksek sesle dile getirilmektedir. "Feminist çeviri ile çevirmen müdahalesi çok basite indirgenmiş bir denklem olarak öne sürülmektedir. Feminist çeviri pratiği, bir hedefe yönelik olarak körü körüne bir kaynak metinde değişiklikler yapılmasından çok daha fazlasını gerektirir" (Eshelman, 2007, s. 17).

Öztürk Kasar'ın (2009, 2015, 2021) yazınsal çevirideki anlam dönüşümlerini değerlendirmede çevirmenler, çeviri editörleri veya çeviribilim araştırmacıları için önerdiği bu dizgesellik, çevirmenin kullanması gereken çeviri stratejileri gibi algılanmamalıdır. Öztürk Kasar bu dizgesellikle, çevirmenlerin karşılaşacağı çeviri zorluklarında hangi eğilimin hangi düzeyde anlam dönüşümüne neden olduğunu göstermiştir. Bir yazarın ürettiği anlamı yeniden üretecek olan çevirmen, "hem anlambaz hem anlamkâr hem anlamdar, bir başka deyişle, [...] anlam oyuncusu, anlam üreticisi, anlam taşıyıcısı, anlam ileticisi ve anlam sahibi" olmalıdır (Öztürk Kasar, 2021, s. 40). Bu çalışmada ise bu dizgesellik, özgün yazarın ifşa ettiği cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmek yerine daha eşitlikçi bir hedef metin üretme çabası içerisinde anlama müdahil çevirmene "hem anlambaz hem anlamkâr hem anlamdar" olabileceğine yönelik bir "alıkoyma" rehberi olarak ele alınmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, toplumcu gerçekçi yazar Fakir Baykurt'un *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı biyografik romanındaki cinsiyet temelli eşitsizlik içeren söylemler, patriyarkal güç dinamiklerinin sürekliliğini hedefleyen toplumsal yaratım perspektifinden çözümlenmiştir. En az iki taraftan oluşan bir söyleşim edimi, bu tarafların arasındaki güç ilişkilerine bağlı olarak kurgulanan sözcük ve cümle yapısı tercihleriyle şekillenen dil kullanımıyla tezahür eder. Biyografik romanın karakterleri arasındaki söyleşimler veya anlatıcının sergilediği dil, neredeyse evrensel bir sistem haline gelmiş olan patriyarkal toplum yapısını yazınsal eserlerde görünür kılmaktadır. Romanda, cinsiyet temelli ayrımcılık pratiklerini ifşa etmenin yanı sıra pek çok eşitlikçi söylem kullanıldığı bulunmuştur. Ancak romanın son alt başlığında, bu eserin diğer dillerde de üretilmesi gerektiğine dair söylem ışığında eserin potansiyel bir çevirisi için eşitsizlik söylemlerinin çözümlenmesine karar verilmiştir. Feminist çeviri kuramının çeviri metin ile kadın arasında yaptığı analogiden yola çıkarak feminist çevirmenin görünürlüğü önermesi ve von Flotow'un (1991) feminist çeviri stratejileri kapsamında öne sürdüğü "alıkoyma" stratejisi temelinde, çözümlenen metnin potansiyel bir çevirisinde cinsiyet eşitsizliği söylemlerinin çevirileri için Öztürk Kasar'ın (2009, 2015, 2021) öne sürdüğü Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği'ndeki anlam evirici eğilimler ve bunların sonuçları tartışılmıştır.

Romanın çözümlemesi sonucunda, çocuk bakımının kadınların görevi olarak görülmesi, kız çocukların okumaması gerektiği ve kadınların duygularını dışa vurumunun erkeklere göre daha yaygın

olduğuna yönelik cinsiyet kalıpyargıları; kadınların ev uzamıyla sınırlandırılması sonucu yemek yapma, evi temizleme, dikiş dikme gibi ev işleri dışında bir görevlerinin veya başarılarının olamayacağını garanti altına almak suretiyle belirli işlemlere indirgenmeleri; son olarak romantik ilişkilerde erkekler tarafından onların adlarına karar verilebilecek, evlilikte ise bir erkeğe aile büyükleri tarafından *verilebilecek* ya da bir erkek tarafından *istenebilecek* ve *alınabilecek* objeler olarak tasvir edildikleri nesneleştirilme içerikli üç temel eşitsizlik kategorisinde söylemler saptanmıştır. Bu kategorilere ait söylemler, patriyarkanın kadınlar üzerindeki hegemonyasını sürdürebilme pratiklerinin toplumsal tezahürüdür.

Belirtilen eşitsizlik söylemlerinin çevirisi, çevirmenin alacağı kararları belirlemede kendisine pusula olacak olan skopos çerçevesinde şekillenecektir. Çevirmenin, eşitsizlik söylemlerinin anlamını koruyarak başka kültürlerde de bu pratikleri ifşa etme ve toplumda bilinç uyandırma yönünde başladığı çeviri edimi, eşitsizlik söylemlerini kültürlerarası dolaşıma sokmaksızın kaynak metne yapacağı müdahalelerle eşitlikçi bir hedef metin üretme çabası birbirinden farklı çeviri kararları gerektirecektir. Elbette her iki öncül kararın da getireceği dilsel ve sosyokültürel zorluklar olacaktır. Ancak kaynak metnin anlam evrenine müdahil bir çevirmenin, yeniden yaratmak zorunda kalacağı söylemler ve bağlamlar da olacaktır. Kendini görünür kılma çabası içindeki feminist çevirmen, “alıkoyma” feminist çeviri stratejisini kullanacaksa yaratacağı ve üreteceği söylemlerde kaynak metindeki anlamı dönüştürmek zorunda kalacaktır. Bu dönüştürüm, beraberinde eleştiriler getirirse de çevirmenin vereceği tutarlı kararlar eşitlikçi bir metin yaratmasını sağlayacaktır. Feminist çevirmenin öznelliğine ve ideolojisine bağlı olarak verilecek bu kararların hangi düzeyde anlam dönüşümü ile sonuçlanacağı da çevirmen tarafından bilinmelidir. Bu amaçla, çözümlenen yazınsal metindeki eşitsizlik söylemlerinin eşitlikçi bir dille kültürlerarası dolaşıma sokulması durumunda feminist çevirmenin pusulası olabilecek “Çeviride Anlam Evrilmesi Dizgeselliği” üzerinden anlamlama dönüşümlerine yönelik önermeler yapılmıştır. Çevirmenin anlamı bulanıklaştırarak veya eksik bir anlam üreterek söylemlerdeki cinsiyet eşitsizliği göstergelerini cinsiyet yükü nötr göstergelere dönüştürebileceği önerilirken karşıt bir anlam üretimi yoluyla cinsiyet temelli eşitsizliği değilleyebileceği ve müdahalenin en üst düzeye ulaştığı eşitlikçi söylemlerden oluşan bir hedef metin üretebileceği ifade edilmiştir. Öte yandan, eşitsizlik göstergelerinin çevrilmemişliğiyle ortaya çıkacak olan anlam yitimi, Öztürk Kasar (2021) tarafından anlam dönüşümünün en üst derecedeki eğilimi olarak ifade edilse de bu eğilimle dönüşecek olan anlam, çevirinin toplumlara dönüştürme potansiyelini de test edebilecektir.

Yazınsal metinlerdeki “alıkoyma” feminist çeviri stratejisinin çeviride anlam evrilmesi dizgeselliğiyle sentezlendiği bu çalışma, *Eşekli Kütüphaneci* başlıklı biyografik romanın son alt başlığında beklenen çevirileri için salt önermeler olarak kabul edilmemeli, bu stratejiyi benimseneyecek olan müdahil çevirmenin kaynak metnin anlamında yapacağı potansiyel dönüşümler için bir ön kurgu olarak görülmelidir. Çeviride anlam evrilmesi dizgeselliğine hakim bir müdahil ve eşitlikçi çevirmen,

vereceği kararlardaki anlam dönüşümlerinin düzeyini ve anlamsal sonuçlarını özneliğinin ve ideolojisinin sunacağı fırsatlar veya kısıtlamalar çerçevesinde değerlendirebilecektir.

Kaynakça

- Abdal, G. (2022). *Feminist çeviri paradigması*. Çeviribilim Yayınları.
- Baykurt, F. (2023). *Eşekli kütüphaneci* (35. Basım). Literatür.
- Castro, O. ve Ergun, E. (2017). Feminisms in translation, translations in feminism. O. Castro ve E. Ergun (Ed.), *Feminist translation studies: Local and transnational perspectives* içinde (ss. 1-11). Routledge.
- Çelik, K. (2022). Çeviride kadın izi: Feminist çeviri stratejileri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 853-868. DOI: 10.29000/rumelide.1106163
- Eagleton, M. (2007). Literary representations of women. G. Plain ve S. Sellers (Eds.), *A history of feminist literary criticism* içinde (ss. 105- 119). Cambridge University Press.
- Ellemers, N. (2018). Gender stereotypes. *Annual Review of Psychology*, (69), 275-298. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>
- Eshelman, D. J. (2007) Feminist translation as interpretation. *Translation Review*, 74(1), 16-27. <https://doi.org/10.1080/07374836.2007.10523960>
- Gençtürk, Z. (2022). Türkiye’de kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 361-394.
- Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde aile içi yaşamı algılama biçimleri. *The Journal of Turkish Social Research*, 15(3), 157-171.
- Güz, N. (2012). İletişim süreci ve temel öğeler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (7), 121-142. <https://doi.org/10.17064/iüifhd.14934>
- Heflick, N. A. ve Goldenberg J. L. (2014). Seeing eye to body: The literal objectification of women. *Current Directions in Psychological Science*, 23(3), 225-229. DOI: 10.1177/0963721414531599
- Humm, M. (2002). *Feminist edebiyat eleştirisi*. (G. Bakay, Çev.). Say Yayınları.
- Irshad, I. ve Yasmin, M. (2022). Feminism and literary translation: A systematic review. *Heliyon*, 8(3), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09082>
- Massardier-Kenney, F. (1997). Towards a redefinition of feminist translation practice. *The Translator*, 3(1), 55-69.

- OECD. (Ağustos, 2022). *Gender differences in employment*. OECD family database. Erişim: Ekim 26, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/data/datasets/family_database/lmf_1_6_gender_differences_in_employment_outcomes.pdf
- Öztürk Kasar, S. (2009). Un chef-d'oeuvre très connu : *Le chef-d'oeuvre inconnu* de Balzac, commentaires d'une traduction à l'autre laissant des traces. M. Nowotna, ve A. Moghani (Ed.), *Les traces du traducteur* içinde (ss. 187-211). INALCO.
- Öztürk Kasar, S. (2021). Çevirmek, anlamı eğip bükme sanatı mıdır? D. Tuna ve M. Kuleli (Ed.), *Söylem, anlam ve çeviri üzerine disiplinlerarası tartışmalar* içinde (ss. 19-44). Anı Yayıncılık.
- Öztürk Kasar, S. ve Tuna D. (2015). Yaşam, yazın ve yazın çevirisi için gösterge okuma. *Frankofoni*, (27), 457-482.
- Sağlam, M. H. (2020). Fakir Baykurt'un köy romanlarında lakaplar. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(1), 255-280.
- Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.
- Şeker, A. (2022). Edebiyatta realist kuşağı toplumsal cinsiyet sosyolojisiyle değerlendirmek. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 26-41.
- Tiken, S. ve Sürücü, Ö. (2023). Bir kütüphanecinin biyografik romanı: Fakir Baykurt'un kaleminden Mustafa Güzelgöz. *Folklor/Edebiyat*, 29(113), 161-178. <https://doi.org/10.22559/folklor.2297>
- Tuna, D., Kuleli, M. ve Aliyev, J. (2020). Ön söz. D. Tuna, M. Kuleli ve J. Aliyev (Eds.), *Yazınsal feminizmler: Yöndeşimler ve kesişimler* içinde (ss. iii-ix). Nobel Bilimsel Eserler.
- UNICEF. (t.y.). *Girls' education*. UNICEF Education. Erişim: Ekim 25, 2024, <https://www.unicef.org/education/girls-education>
- von Flotow, L. (1991). Feminist translation: Contexts, practices and theories. *TTR*, 4(2), 69-84. <https://doi.org/10.7202/037094ar>
- Wallace, E. K. (2009). Preface. E. K. Wallace (Ed.) *Encyclopedia of feminist literary theory* içinde (ss. vii-ix). Routledge.
- Yavuz, M., Özkartal, T. ve Yıldız, D. (2016). Kız öğrencilerin örgün eğitimlerini sürdürmeme nedenleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5(14), 261-273.